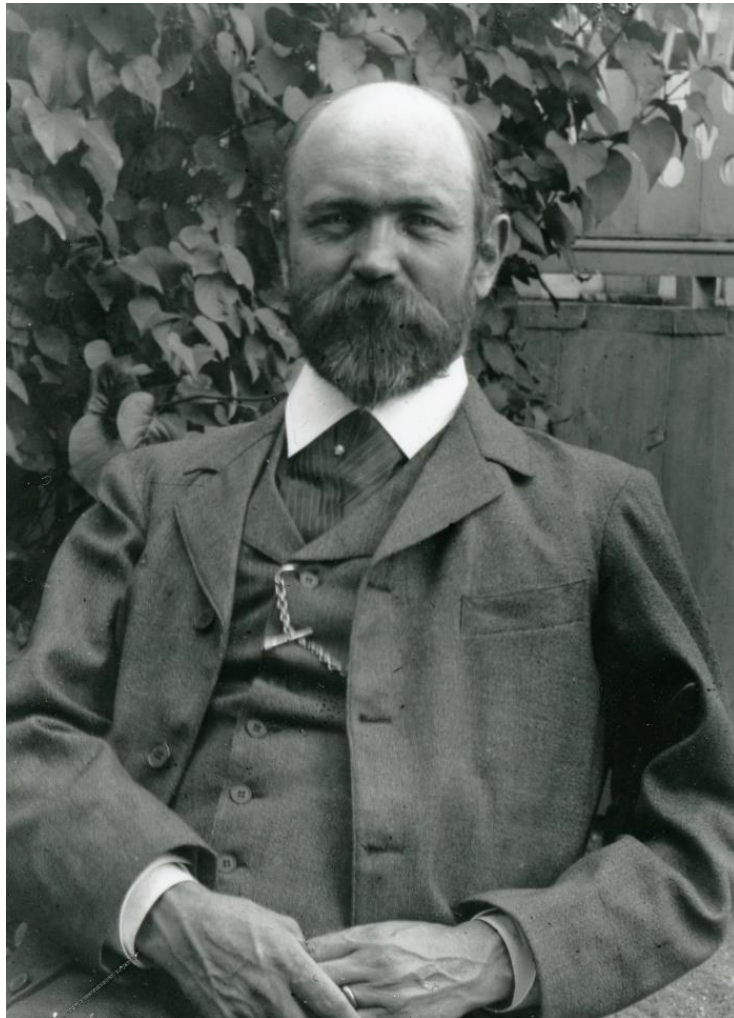

Det fjortonde heldagsrunrådet

Erik Brate

(1857–1924)

Tid: Torsdagen den 16 maj, kl. 9.00–16.30.

Plats: Biörnstad, Östra stallet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Adress: Storgatan 43, samma ingång som till [Vitterhetsakademiens bibliotek och Antikvarisk-topografiska arkivet \(ATA\)](#) i Östra stallet.

Program

- 9.00 -9.10 Välkomnande och inledning
- 9.10-9.35 **Magnus Källström (Riksantikvarieämbetet):** Erik Brate som fältrunolog
- 9.35-10.00 **Lisa Munthe (Stockholms universitet):** Erik, Fanny och familjen
- 10.00-10.25 *Kaffe*
- 10.25-10.50 **Per Stille (Linnéuniversitetet):** Att inleda ett runverk – några tankar till *Östergötlands runinskrifter*
- 10.50-11.15 **Henrik Williams (Uppsala universitet):** Erik Brate och runristaren Torkel
- 11.15-11.40 **Sofia Pereswetoff-Morath (Stockholms universitet):** Ristaren Traen? Eller ett försök att rekonstruera Erik Brates attribueringsprinciper
- 11.40-13.00 *Lunch på restaurang Rosengården, Historiska museet* (Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, bjuder dem som är anmälda till runrådet)
- 13.00-13.25 **Jan Owe (Bro):** Brates runlexikon
- 13.25-13.50 **Stefan Jacobsson (Uppsala universitet):** Till tolkningen av Ög 124 [**utara**]
- 13.50-13.15 **Patrik Larsson (Högskolan Dalarna):** Erik Brate, *Södermanlands runinskrifter* och tolkningen av runföljden **klefa** (Sö 310)
- 14.15-14.40 **Marco Bianchi (Uppsala universitet):** "Håndet som stridsmedel": Relationen mellan Erik Brate och Otto von Friesen
- 14.40-15.05 *Kaffe*
- 15.05-15.30 **Simon Nygaard (Aarhus Universitet/Uppsala universitet):** Runedigtning som mundtlig digtning: Nogle formularer fra vikingetidens Danmark og Sverige
- 15.30-16.05 **Laila Kitzler Åhfeldt (Riksantikvarieämbetet) & Jenny Wallensten (Svenska institutet i Aten):** Pireuslejonet – 3D-undersökning och betydelsen av ett lejon
- 16.05-16.30 Avslutning

Därefter avfärd för dem som vill med tunnelbana till Slussen, uppgång mot Hökens Gata för fotvandring i Erik Brates fotspår på Södermalm. Avslutas med eftersits på egen bekostnad på restaurang [Stora Vikingen](#) (Hornsgatan 35–37).

Abstrakt(er)

Magnus Källström (Riksantikvarieämbetet): Erik Brate som fältrunolog

När Elias Wessén i december 1936 skrev förordet till Södermanlands runinskrifter erinrade han om sin föregångare Erik Brate som från 1887 varit ”runverkets främsta, tidvis också dess enda arbetskraft, så länge han levde”. Brate påbörjade detta arbete med runstensundersökningar i Östergötland sommaren 1888, tydligen helt utan tidigare erfarenheter av runologiskt fältarbete. Sammanlagt kom han att undersöka och dokumentera ungefär hälften av landets runstenar och han bidrog till författandet av de tre första volymerna av *Sveriges runinskrifter*. Många av de läsningar som finns i Samnordisk runtextdatabas och på plattformen Runor bygger faktiskt på hans undersökningar utan att någon i dag tänker så mycket på det. I mitt bidrag kommer jag att försöka ge en inblick i Brates fältmetodik och ge några ögonblicksbilder från hans arbete.

Lisa Munthe (Stockholms universitet): Erik, Fanny och familjen

I början av 1880-talet träffar språkforskaren Erik Brate den begåvade Fanny Ekbom, elev vid Konstakademien i Stockholm. De gifter de sig 1887 och trots de förväntningar och begränsningar som präglade tidens syn på gifta kvinnor, fortsätter Fanny att vara verksam som målarinna resten av sitt liv. Hennes mest kända målning ”Namnsdag”, som målades i Erik Brates barndomshem Bråfors i Västmanland, är idag en central del av Nationalmuseums samling. I detta föredrag bjuds du in att följa Erik och Fanny Brates intressanta liv tillsammans som inkluderar Fannys skissböcker och konst, familjefoton och deras gemensamma resor till Isle of Man och Venedig.

Per Stille (Linnéuniversitetet): Att inleda ett runverk – några tankar till Östergötlands runinskrifter

När Erik Brate skrev inledningen till Östergötlands runinskrifter hade han ur svensk synpunkt bara Sven Söderbergs inledning till Ölands runinskrifter att gå på. På många sätt var författarna tvungna att ta beslut om hur materialet ska presenteras. Det skiljer ett par decennier mellan verken och man delar i stort samma uppfattningar om runorna och deras användning. De mer påfallande skillnaderna har kanske mest att göra med att materialet i sig är olikartat. Här visas litet av vad som skiljer de båda inledningarna åt, vad som har tillkommit, vad som har lämnats ute. En annan intressant sak är språkets förändring och hur man ställer sig till terminologin. Allt detta väcker naturligtvis även frågor hur man ska förhålla sig till projekt som pågått i 140 år. Vad kan man hålla fast vid och vad måste man ändra eller utöka i tillkommande volymer? Denna fråga ställs men besvaras inte.

Henrik Williams (Uppsala universitet): Erik Brate och runristaren Torkel

Enligt Erik Brate i Östergötlands runinskrifter är Torkel en av bara fyra med namn kända runristare i landskapet, och då räknar han in Biari på Rökstenen som ingen längre tror på. Signerade av Torkel är enligt Brate Ög 81, Ög 84† och Ög 165; han tillskriver honom dessutom Ög 82 och Ög 83. I min presentation ämnar jag diskutera Torkels ristarverksamhet men särskilt en del anmärkningsvärda ristningsfel han enligt Brate skulle göra sig skyldig till i fyra av sina fem inskrifter.

Sofia Pereswetoff-Morath (Stockholms universitet): Ristaren Traen? Eller ett försök att rekonstruera Erik Brates attribueringsprinciper

I Södermanland finns en grupp av runstenar som Erik Brate har attribuerat till ristaren Traen. Totalt handlar det om 23 stenar. Ristarens namn trodde han sig finna på stenen Sö 158 vid Österberga, i partiet ristat med samstavsrunic. Stenen har sedan dess blivit omtolkad av Thorgunn Snædal så att både namnet Traen och ristarsignaturen försvann. I Samnordisk runtextdatabas betecknas dock fortfarande 23 stenar som attribuerade till Traen, bl.a. den kända Ingvarstenen Sö 9 från Lifsinge och stenen Sö 164 från Spånga med ett kors i form av ett skepp. Dessa två stenar uppvisar inte några stora likheter med varandra. Erik Brates attribueringsprinciper har vi ingen kännedom om, eftersom han inte hann publicera sitt arbete och hans manuskript inte gick att återfinna. Det är emellertid lätt att konstatera att många av dessa 23 stenar har slående likheter med varandra vad gäller språk, runformer och layout. Det är därför intressant att försöka besvara frågan om vilka attribueringsprinciper Erik Brate kunde ha haft samt att diskutera mer allmänt vilka metoder runforskare brukar använda i sitt attribueringsarbete.

Jan Owe (Bro): Brates runlexikon

På ATA förvaras ett manus till ett *Runlexikon*, omnämnt i litteraturen som ”generallexikon över landets runinskrifter”. Det visade sig vara en förteckning över ord och namn från svenska runinskrifter som, vad det verkar, mycket litet har använts i senare tiders forskning. Brate nämner sitt lexikon i ett brev till Sophus Bugge i januari 1899. Men det dröjde sedan till Lena Petersons viktiga arbeten *Svenskt runordsregister* (1989) och *Nordiskt runnamnslexikon* (2007) innan ett motsvarande arbete blev utgivet. Brates tiobandslexikon har det fortfarande, mer än 100 år senare, ett värde? Kan man hitta ”nya” tolkningsförslag? Tyvärr visade sig texten svårläst genom att Brate har använt stenografi. Jag har gjort några nedslag och kommer kunna visa vad man kan hitta bland de 5 875 sidorna och att det i vart fall i någon mån har använts i runforskningen.

Stefan Jacobsson (Uppsala universitet): Till tolkningen av Ög 124 [**utara**]

Runföljden [**utara**] i den försvunna runinskriften Ög 124 tolkas av Erik Brate i SR 2 i första hand som mansnamnet *Öttarr* (nom.) följt av prepositionen *ā*, alternativt som »en arkaiserande ristning» för mansnamnet *Öttarr* (nom.). Evert Salberger (1994) läser [**R**] som en stupad **m**-runa och tolkar i stället runföljden som »ett annars okänt kvinnonamn 'Otama'», bildat till fsv. *otamber* 'otam'. I NRL upptar Lena Peterson Salbergers tolkning vid sidan av Brates. I mitt föredrag utgår jag från Salbergers läsning, men jag ser därvid mot bakgrund av allmänna semantiska och morfologiska strukturer hos personnamn i vikingatida runinskrifter hellre ett mansnamn med utgångspunkt i en abstraktbildning.

Litteratur

Salberger, Evert 1994. Utara. Ett runsvenskt personnamn. I: OUA 1994.

SR 2 = Östergötlands runinskrifter. Granskade och tolkade av Erik Brate. (Sveriges runinskrifter 2.)

NRL = Peterson, Lena 2007. Nordiskt runnamnslexikon. Femte, reviderade utgåvan. Uppsala.

Patrik Larsson (Högskolan Dalarna): Erik Brate, Södermanlands runinskrifter och tolkningen av runföljden **klefa** (Sö 310)

Jag tänkte inledningsvis säga några ord om Erik Brate och hans undersökningar av sörmländska runinskrifter i relation till utgåvan Södermanlands runinskrifter. Därefter kommer jag in på tolkningen av ett specifikt belägg, nämligen **klefa** (ack.) i den försvunna inskriften Sö 310 från Södertälje. Belägget står uppenbarligen för ett personnamn och tolkas i Södermanlands runinskrifter som ett namn *Klefi*, dock utan att någon etymologi ges. Tolkningen har tagits upp i t.ex. Samnordisk runtextdatabas och Runor, men anges i Nordiskt runnamnslexikon (2007) som otolkat. I föredraget diskuteras förslag av såväl Brate som Wessén och därtill presenteras ett nytt tolkningsförslag av runföljden **klefa**.

Marco Bianchi (Uppsala universitet): "Hånet som stridsmedel": Relationen mellan Erik Brate och Otto von Friesen

De två största namnen i svensk runologi under tiden runt sekelskiftet 1900 är tveklöst Erik Brate och Otto von Friesen. Under tiden från 1898 till Brates död 1924 var de båda verksamma samtidigt. Att samarbetet de två stora runologerna emellan inte förlöpte helt friktionsfritt är en omständighet som mer eller mindre tydligt framgår på flera ställen i deras tryckta produktion. Det mest kända exemplet på detta är säkert det våldsamma gräl som utspelade sig inför öppen ridå i Upplands fornminnesförenings tidskrift 1916 och 1917 och som kretsade kring läsningen av en enda runa på den nyfunna runstenen U 391 Villa Karlsro i Sigtuna. I föreliggande bidrag vill jag belysa de båda forskarnas relation med utgångspunkt främst i Otto von Friesens brevkorrespondens.

Simon Nygaard (Aarhus Universitet/Uppsala universitet): Runedigtning som mundtlig digtning: Nogle formularer fra vikingetidens Danmark og Sverige

Erik Brate og Sophus Bugge var de første forskere til at samle og analysere metriske runeindskrifter efter metoden udviklet af Eduard Sievers (fx 1893) i deres *Runverser* fra 1891. Arbejdet med runedigtning er siden blevet videreført i særdeleshed i den tysksprogede forskning af bl.a. Frank Hübler, Fred Wulf, Hans-Peter Naumann og Edith Marold – sidstnævnte står også i spidsen for redigeringen af den nye udgave af *Runic Poetry* i serien *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages*.

En grundlæggende problemstilling i forskningen i vikingetidens runedigtning synes at være følgende: Har vi med *litterær poesi* at gøre, eller er der snarere tale om en *skriftfikseret mundtlig digtning*? Dette spørgsmål vil jeg tage stilling til med udgangspunkt i en række runesten fra vikingetidens Danmark og Sverige, hvor der optræder mere eller mindre ens poetiske udtryk: Hvad megen forskning før har betragtet som *litterære citater* (fx Wulf 2003; Naumann 2018, 76, 79), men som jeg i højere grad mener bør ses som *mundtlige formularer* (jf. Parry 1931; Foley 2002).

Jeg vil argumentere for, at disse specifikke mundtlige formularer er et udtryk for den bagvedliggende mundtlige kultur, hvori runedigtningen er opstået. Ydermere vil jeg argumentere for, at formularerne bliver brugt på en måde typisk for mundtlig digtning, hvorigennem der genereres kulturelt særegen idiomatisk betydning. Den betydning, der genereres, refererer på forskellig vis til, hvad man i kønsforskning kalder *hegemonisk maskulinitet*, hvilket dækker over den form for maskulin opførsel, som et samfund på et givent tidspunkt sætter størst pris (jf. Connell 2005, 67-87; Evans 2019, 10-26). Betydningen dannes på tre forskellige måder: 1. På Sjörup (DR 279) og Hällestad 1 (DR 295) refereres til taperhed i kamp, 2. På Ryssby kyrka (Sm 39), Hagstugan (Sö 130), Ivla (Sm 44), Västre Väppeby (U 703) og Gådi (U 739) refereres til veltalenhed, generøsitet og gæstfrihed og 3. På Aarhus 5 (DR 68), Transjö (Sm 5), Rörebro (Sm 37) og Hovgården (Ög 77) refereres til den mest ærefulde, maskuline opførsel tænkelig. Her benyttes begrebet *unidding*, om hvad der kan ses som sindbilledet på vikingetidens hegemoniske maskulinitet.

På baggrund af denne analyse kan der altså dannes et mønster baseret på digtning i en mundtlig kultur, som i min optik giver en bedre forklaring på disse formularers udbredelse, end idéen om litterære citater gør.

Referencer

- Brate, Erik og Sophus Bugge. 1891. "Runverser: Undersökning af Sverige metrisk runinskrifter". I *Antiqvarisk tidskrift för Sverige* 10.1: 1-442.
- Connell, Raewyn W. 2005. *Masculinities*. 2nd ed. Cambridge: Polity Press.
- Evans, Gareth Lloyd. 2019. *Men and Masculinities in the Sagas of Icelanders*. Oxford: Oxford University Press.
- Foley, John Miles. 2002. *How to Read an Oral Poem*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.

- Naumann, Hans Peter. 2018. *Metrische Runeninschriften in Skandinavien: Einführung. Edition und Kommentare*. In collaboration with Marco Bianchi and Ulrike Marx-Alberding. Tübingen: Narr Franke Attempto Verlag.
- Parry, Milman. 1930. "Studies in the Epic Technique of Oral-Verse Making I: Homer and Homeric Style." *Havard Studies in Classical Philology* 41: 73-147.
- Sievers, Eduard. 1893. *Altgermanische Metrik*. Max Niemeyer.
- Wulf, Fred. 2003. "Runenverse und Runenritzer." In *Runica – Germanica – Mediaevalia*, ed. Wilhelm Heizmann og Astrid van Nahl: 969-1006. de Gruyter.

Laila Kitzler Åhfeldt (Riksantikvarieämbetet) & Jenny Wallensten (Svenska institutet i Aten): Pireuslejonet – 3D-undersökning och betydelsen av ett lejon

Ett av Brates många intressen var inskrifterna på Pireuslejonet, som han undersökte i Venedig sommaren 1913 och publicerade i Antikvarisk tidskrift för Sverige året efter. Runinskrifterna gjordes vid tre tillfällen under 1000-talet, troligen av svenska vāringar i bysantinsk tjänst, medan lejonet ännu stod kvar i hamnen i Pireus utanför Aten. Där utgjorde det ett välkänt landmärke tills den togs som krigsbyte 1688 av den venetianska flottan och fördes till Venedig.

Det har länge varit angeläget att åstadkomma en högkvalitativ 3D-dokumentation av runinskrifterna eftersom dess placering utomhus vid Arsenalen i Venedig, dvs en militär anläggning på en plats med hårt besöksstryck, gör det svårt att undersöka inskrifterna på plats och ytan dessutom slits av väder och vind. Den vita marmorn gör det också svårt att fotografera runinskrifterna.

Detta föredrag presenterar en ny digital 3D-dokumentation av hela Pireuslejonet, skapad 2021 av forskare vid Svenska institutet i Aten och Göteborgs universitet med hjälp av fotogrammetri. Med hjälp av 3D-modellen kan vi genom analys av huggspåren söka ristarna bakom inskrifterna samt bidra med ytterligare dokumentationsunderlag till läsning och tolkning. Dessutom kan jämförelser mellan originalet och gipskopian vara upplysande om lejonets öden under det senaste århundradet, vilket har betydelse för värderingen av tidigare undersökningar.

Vi ställer också frågor om varför just detta lejon – ett gravlejon från 300-talet f.Kr. – valdes ut av vāringarna, vad de kan ha vetat om lejonets ursprung och symbolik samt dess betydelse i 1000-talets Aten.

Vs 17 Råby, Tortuna socken i Västmanland, fotograferad
sommaren 1900 av Erik Brate (ATA).

LÄS MER om Erik Brate i [Svenskt biografiskt lexikon](#) och i [Fornvännen 1924](#).

Hans publikationer finns förtecknade i [Libris](#) och i [Svensk runbibliografi](#).

Några kortare texter om Erik Brates verksamhet:

[Lektor Brates somrar | Riksantikvarieämbetet \(raa.se\)](#)

[Den cyklande runologen - K-blogg - Riksantikvarieämbetets blogg](#)

[Med makarna Brate på Isle of Man sommaren 1905 - K-blogg - Riksantikvarieämbetets blogg](#)

[Erik Brate och runverket - K-blogg - Riksantikvarieämbetets blogg](#)